

VASZILIJ AKSZJONOV ÉS ELBESZÉLÉSEI

DR. HEKLI JÓZSEF

Vaszilij Akszjonov már a negyedik generációhoz tartozik, s írásaiban elsősorban kortásainak szószólója, színes, változatos, nem mindig könnyű életükből meríti témáit. Akszjonov akkor kezdett írni, amikor az „új hullám” már erősen érezttette hatását, vagyis a személyi kultusz felszámolása, a szellemi és kulturális élet demokratizálódása nagyjából már végbe ment. A szovjet irodalomban a mindent ünnepre lakkozó törekvések már értelmetlenné és feleslegessé váltak, s helyettük a tágabb és merészebb társadalomábrázolás igénye került előtérbe. Új megvilágításban kezdték elemezni az egyén és közösség kapcsolatát, esetleges konfliktusait, s az eddiginél jóval nagyobb hangsúlyt nyertek az erkölcsi motivációk, s maguk a művek tartalmilag bátrabban és szenvedélyesebben tárták fel a jelen még meglevő ellentmondásait. Vezérmítvámmá vált művészi igénnyel behatolni a kortárs-ember legbensőbb világába, és kendőzés nélkül reális képet festeni a valóságról és az emberről. Nemcsak a legfiatalabb nemzedék hitvallása volt ez, hanem az idősebb írók is magukévá tették.

Akszjonov a mai szovjet irodalomban a bátor kísérletezők közé tartozik. Témaválasztása rendkívül változatos és széles skálájú. Stílusa még az egyéni hangot keresi, de egyre kiforrottabb. Az író figyelmének közép-pontjában nemzedékének problémái állnak, s mindaz, amit vele kapcsolatban tapasztalt, illetve átélt. Megvédi nemzedékét, bátran kiáll mellette hibáival, erényeivel együtt. Műveiben itt-ott felbukkannak az idősebb korosztály képviselői is, tisztelettel ír róluk, hiszen végső soron a fiatalokkal együtt közös célért küzdenek.

„Csodálkozás és tárgyilagosság, mohóság és megismerésvágy jellemzi Akszjonov eddigi életművét; és az örökkön úton levő, nyughatatlan, országutakon és kikötőkben, kolhozokban és repülőtereken, sportpályákon és munkahelyeken meglesett, a földön és a világűrben vándorló, mindig mindenkiel szóba elegyedő, olykor fontoskodó, máskor fesztelen, ismét máskor félszeg, majd magabiztos hősök tanúsítják a szerző megfontolt nyugtalanságát. Vakmerő és körülhatárolt, fantasztá és pontos határait jól — talán túl jól — ismerő író Akszjonov, aki azonban az élmény adta határokon belül makacsul és körültekintően keresi maga és nemzedéke szerepét” [1]. Az író — legtöbbször hőseivel együtt — kutatja a lehető legjobb választ azokra a kérdésekre, amelyeket az élet adott fel, Akszjonov maga is a sokszínű, helyenként nagyon is problémás jelen vajdó képviselője.

Ezért majd minden művében a mai ifjú ember áll a középpontban gondolataival, reményeivel, illúzióival. Az író a kortársak felfokozott életvágyát, permanens, nagyszabású mozgások iránt érzett olthatatlan igényét juttatja kifejezésre. Figuráinak néha eltúlzott nyugtalansága mögött azt a természetes igényt kell látni, hogy nem akarnak lemaradni az élet nyújtotta lehetőségek mögött, mindig mindenben az elsők, az „értők” között szeretnének lenni. Ez a felfokozott, néha erőltetett tudásszomj, máskor modernségvágy eredményezi azokat a furcsa, néha komikus szituációkat, amelyekbe az író fiataljai időnként kerülnek.

A negyvenedik évét taposó író érdekes módon már majd minden jelentősebb műfajban kipróbálta tehetségét. Bár első ismertebb művei regények, mégis mint novellista alkotott művészileg jelentősebbet. Heves reagálást váltott ki első igazán színpadra írt darabja is. Akszjonov prózai s drámai műveiben egyaránt írói vénáról, finom pszichológiai megfigyelőképességről és vérbeli, ízig-vérig mai helyzetek megteremtésének érzékéről tett tanúbizonyságot.

Műveiben nagyon sok az életrajzi elem, de legtöbbször lehetetlen eldönteni, hogy átélt vagy fiktív eseményt ábrázol-e. Az autobiografikus jelleg sokszor abban is kifejezésre jut, hogy hősei orvosok, a művészvilág képviselői vagy a hivatás és feladatvállalás problémáit kutató mai fiatalok, akik nagyjából az íróval egyetemben korosodnak. Néhány művében hősei első személyben mesélnek, ilyenkor a közvetlen, primer érzés forrásítja fel a történetet, az író szinte kilép hőséből, s nyíltan, leplezetlenül vall önmagáról, kortársairól, mindennapi életéről, izgalmas emberi-írói vajúadásairól.

Akszjonov regényei, elbeszélései, sőt színpadi alkotásai is majdnem mindig heves vitákat váltottak ki kritikusi és olvasói körökben egyaránt. Ez az élénk reagálás elsősorban azt jelenti, hogy az író közérdeklődést kiváltó problémákat vet fel, s jellegzetes írói megoldásai állásfoglalásra, véleménynyilvánításra kényszerítik az irodalmat szenvedélyesen szeretők széles táborának képviselőit. Ha egy íróval sokan és sokszor foglalkoznak — akár fergeteges viták közepette is —, ez általában jó jel, mert azt jelzi, hogy a művész gondolatai tovább élnek és ismételten gondolkodásra serkentenek.

I.

Vaszilij Pavlovics Akszjonov 1932-ben született Kazanyban. Diákkorában többször megfordult a Távol-Keleten, sőt a középiskola két osztályát Magadanban végezte, s később mint orvos ott töltötte a gyakorlóidejét is. A Leningrádi Orvostudományi Egyetem befejezése után a kereskedelmi kikötő orvosa lett. Majd az Onyega-tó-parti Voznyeszenszkoje község kórházába került.

Már egyetemista korában foglalkozott írással, és tagja volt az egyik nagy leningrádi ifjúsági ház írókörének. Valentyin Katajev fedezte fel, s a Junoszty című folyóirat közölte első ízben 1959-ben három novelláját. Az 1955-ben alapított Junoszty, mint neve is (ifjúság) jelzi, elsősorban a szárnyukat bontogató fiatal íróknak adott publikálási lehetőséget, mintegy jóindulatúlag bevezette őket az irodalomba. Ma is sok kezdő író

debütál a lapban. Akszjonov a későbbiekben is sokszor közölte ott írásait, sőt egy ideig — a 60-as évek közepén — maga is a Junoszty szerkesztő bizottságának tagja volt.

1960-ban jelent meg első regénye, a *Kollégák* (Коллеги), amely egy csapásra ismertté tette nevét, s a népszerű írók sorába emelte. A regény három pályakezdő orvos életén keresztül azt példázza, hogy a fiatalok akkor is képesek nagy tettekre, ha látszólag készületlenek, vagyis nem aszkétikusan készülnek feladatukra. Náluk a sokszínűség nem jellemtelenség, a kételkedés még nem hűtlenség. „A Kollégákban fiatal orvosok erkölcsi, szakmai, politikai vívódását, csontig maró vitáit látjuk, halljuk, amelyben egy újszerű értelmiség öntudata kovácsolódik” [2]. A három leningrádi doktor friss diplomával a kezében elsősorban Akszjonovra hasonlít. Az író mintegy művészien sűrített életrajzot vetített magáról az olvasó elé, saját pályakezdését, vajdó dilemmáit, életfelfogását tágitja regényé.

Második rendkívül éles vitákat kiváltó regénye a *Csillagos jegy* (Звёздный билет) 1961-ben látott napvilágot. A könyv a világszerte agresszíven és furcsálkodva jelentkező kamaszi lázadásnak, „a dühöngők és kócosok” láz-áullámának szovjet változatát formálja, festi meg, kiméletlenül és szeretettel [3]. A *Csillagos jegy* a 28 éves tudósjelölt gondolatait summázza, aki 17 éves öccse kapcsán annak nemzedékéről, a moszkvai teenagerokról alkot magának véleményyt. Szimpátiája teljesen azoké a modern öltözetű, egyénieskedő, sokszor rikítóan hangos gyerekeké, akiket tanulás helyett jobban vonz a kötöttségek nélküli élet. Az író általában rózsaszín szemüvegen keresztül szemléli e „dühöngő fiatalokat”, s jellegzetes viselkedésüket. Éppen ezért sokan hevesen bírálták az író.

A regény igazi mondanivalóját az ifjú tudósjelölt-narrátor fogalmazza meg, aki ráébred arra, hogy már nem lehet olyan, mint a sarkában lihegő teenager-had, hiszen az előtte tornyosuló, elvégzendő feladataihoz képest ő már nem túl fiatal, s a valóráváltás korszaka köszöntött be életébe.

A *Csillagos jegy*-ből éppúgy, mint a *Kollégák*-ból később film is készült.

Ideje, barátom, ideje (Идеи, мой друг, идеи) ez a puskinsi sor a címe harmadik regényének, amelyet 1964-ben adtak ki. A főhős Valentyin Marvics, a kezdő író keresi önmagát, helyét az életben, közben villózik egyik helyről a másikra, hol buldózeren ül, hol íróasztalnál, máskor a filmstábnál forgolódik, vagy éppen építkezésen izzad. A színes, rendkívül változatosan bonyolított események során Marvics rádöbben arra, hogy eddigi zűrzavaros élete céltalan volt, mert összetévesztette a sürgő-forgó, hetykén villogó tevékenységet az igazi alkotó élettel. Végül megérti, hogy a becsület, a következetesség, a kötelesség azok a morális értékek, amelyek a tartalmas élet alapjául szolgálnak.

Első nagyobb szabású elbeszélése a *Marokkói narancsok* (Апельсины из Марокко) 1963-ban jelent meg. 1964-ben adták ki válogatott elbeszélés-kötetét *Katapult* (Катапульта) címmel. Ezt követték később újabb elbeszélés-gyűjteményei, amelyek közül a legnevezetesebbek *Félúton a hold felé* (На полпути к луне 1966.) és a *Kár, hogy nem volt ott velünk* (Жаль, что Вас не было с нами 1969.).

A Junoszfý 1968 3. számában jelent meg egyik — eddig talán legparázssabb vitákat kiváltó — újabb nagylélegzetű elbeszélése, amelynek magyarra fordítója az alcímet, *Álmokkal és túlzásokkal vegyes történet-et* (Повесть с преувеличениями и сновидениями) választotta címadónak. Már az eredeti cím is, a *Felhalmozott tárolóhordók* (Затоваренная бочкотара) furcsa összetételével felkeltette az érdeklődést. A mű többszörösen allegorizált világa nehezíti a pontos megértést még az anyanyelvűek számára is.

Egészen új oldaláról mutatja Akszjonovot a Junoszfý 1971/8. számában megjelent rövid novellariportja, az *Elbeszélés a kosárlabdacsapatról, amely kosárlabdázik* (Рассказ о баскетбольной команде, играющей в баскетбол), amely ügyesen kever valódi sport- és publicisztikai elemeket.

Akszjonov elég jelentős színházi múlttal is rendelkezik. Első színpadi sikerét a *Kollégák* című regényének dramatizált változatával aratta. Az első, kimondottan színpadra készült darabja a *Mindig kapható* (Всегда в продаже), amelynek premierje 1965 júniusában volt, a moszkvai Szovremennyik színházban. A két részből álló színmű első felvonása egy nagy ház lakóinak változatosan zajló életéből ad képet, Jevgenyij Kisztockinnal a középpontban. Az író e fiatal újságíróban összetömöríti az emberi aljasság, cinizmus, felelőtlenység legfőbb jegyeit. Akszjonov szembeállítja Kisztockinnal a Távol-Keletről becsületes életszemlélettel érkező Treugolnyikot. A színpadi mű kettőjük párbaja. A második felvonás már csak bravúros játék, néhol öncélú irodalmi virtuózkodás, az író színes fantáziájának csapongása az első részben felvázolt témákról.

Legújabb műve *Az elektromosság szerelmese* (Любовь к электричеству), amely a Junoszfý 1971 3., 4., 5. számaiban látott napvilágot, a régmúltba vezeti az olvasót. A regénykrónika egy kiváló és sokrétű ember életútjának egy részletét tárja elénk. Ez az ember Leonyid Kraszín, Lenin egyik legrégebbi harcostársa. Valóban csak életének egy szakaszát mutatja be a regény: diákéveit, a börtönt, az első — orosz forradalom előtti — évek pártmunkáját és főként az 1905-ös forradalom alatti tevékenységét. A műben részben történelmi, reális, részben kigondolt hősök tarka sora vonul fel. Az emberi viszonylatok is néhol a fantázia szüleményei, máskor meg történelmileg pontosak.

Vaszilij Akszjonov eddigi életútja eléggé érdekes és változatos. Többször megfordult külföldön, többek között Japánban is, s az ott szerzett tapasztalatairól érdekes útijegyzeteiben számolt be. Műveinek vezértémái azonban kimondottan kortársaihoz s a hazai tájakhoz kötik.

Egyik kedvenc mondása sok mindent elárul az íróról; az ember megy az utcán, utazik a metrón, sorban áll táskájával az önkiszolgáló büfében és közben egy pillanatra sem hagyja nyugodni az az érzés, hogy jövődő könyvének lapjain jár. Akszjonov miközben mindig újabb jelenségek után kutat, régebbi témáit is gyakran újrafogalmazza, nem elégszik meg azzal, hogy jól-rosszul ki tudta fejezni önmagát s korát, a „hogyan” kérdése újra és újra nyugtalanítja, önmaga emeli az egyébként sem alacsony mércéjét. Növekvő írói sikereit az is jelzi, hogy néhány művét több nyelvre lefordították már.

A továbbiakban — a teljesség igénye nélkül — a novellista Akszjonov portréját kíséreljük meg felvázolni, mivel eddigi munkássága alapján elbeszéléseit tartjuk művészileg leginkább kiforrottaknak és jellemzőknek.

II.

Akszjonov elbeszélései a téma megragadásában és művészi kibontásában, a figurák kevésbé cselekményes jellemzésében és a szerkezeti elemek szervezesebb, természetesebb egybeillesztésével regényei fölé nőnek. Esetenként novellái a regényeiben már feldolgozott problémákat újítanak fel, de míg a szélesen hömpölygő „nagyprózában” hajlamos arra az író, hogy belletrisztikus, tisztán szórakoztató jellegű epizódokat sorjáztasson egymás után, pusztán azért, hogy a feszült érdeklődést ébren tartsa, addig elbeszéléseiben lakonikus, hangsúlyozottan célratörő. S bár novelláiban is gyakran jelen van egy-egy önéletrajzi momentum, a rövid, pontosabban szerkesztett műben nem tud szertelenül szétáradni, inkább csak egy futó gesztusban vagy szituációban érezzük.

Elbeszélései mindig nagyon érdekes és komoly témákat érintenek. A felvetett problémákat általában nem egysíkúan oldja meg, és figuráiban a bennük rejlő többféle morális lehetőséget is felvillantja. Akszjonov tudatosan törekszik arra, hogy a cselekmény ne szorítsa háttérbe a felvetett erkölcsi kérdéseket, s ezért egy külsőleg teljesen jelentéktelen esemény mögött mély etikai probléma húzódhat meg.

Ha sorra vesszük Akszjonov novelláit, azonnal szembetűnik, hogy amíg első műveiben kategorikus választ keres az emberi lét értelmét boncolgató kérdésekre, addig későbbi, érettebb elbeszéléseiben azt ábrázolja, hogyan próbálnak hősei kitörni a mindennapok szürke egyhangúságából, hogy megtalálják az igényüknek és lelki alkatuknak megfelelő életpályát.

Akszjonov általában köznapi eseményekről, pillanatnyi történésekről, máskor furcsa véletlenekről ír, de mindig az érző és gondolkodó, hibázó, majd szebbre törekvő kortárrsal a középpontban. A moderség és maiság szinte felfokozott szinten van jelen elbeszéléseiben. Az eredetieskedő vagy feltűnően különködő figurákban is az író közvetlenül vagy közvetve a mai élet rendkívüli változatosságát akarja érzékeltetni. E furcsa alakokban is van valamilyen etikai forma, amely felszínre hozható, sőt finomítható.

Elbeszéléseinek központi hőse a mai fiatal, nagyon gyakran az értelmiségi ifjúság képviselője. Kedvenc figurái orvosok, de találunk műveiben színészt, mérnököt, munkást, sőt huligánt is, akik döntő többségükben nemzedékének képviselői. Ezek a fiatalok arra törekszenek, hogy önállóan tájékozódjanak a kor kavargó eseményei között, s megpróbáljanak saját véleményt alkotni a valódi és az álértékekről. Az akszjonovi hős egyik jellemző vonása, hogy mindig kellő figyelmet szentel az etikai kérdéseknek.

Első elbeszéléseiben, mint a *Reggeltől estig* (С утра до темноты) vagy a *Másfél orvosi állás* (Полторы врачебных единицы), még ideális szituációkat próbált teremteni, amelyekben hősei értékei könnyen lemérhetők voltak. Az író hol egyik, hol másik oldalát mutatta figuráinak, s így bizonyos egysíkúság érződött bennük. Későbbi novelláiban, mint a *Sámson* és

Sámsonné (Самсон и Самсониха) is tanúsítja, elvetette ezt a mesterkélt konstrukciót. Az egységesebb, tömörebb ábrázolás lehetőségeit kutatja, s hőseit is bonyolultabb közösségi és egyéni problémák elé állítja, a „hogyan lehet még másképp is jól” kérdését tartva szemelőtt.

Míg legelső műveiben még úgy lépett fel Akszjonov, mint nemzedékének szószólója, mintegy védőügyvédje, addig későbbi novelláiban inkább már a bírói attitűd dominál. Az író szomorúan konstatálja, hogy egykori kortárs-hősei, akik korábban telve voltak egészséges életvággyal és ifjú romantikával, hogyan válnak sokszor közömbös nézővé, „rutinos” megszürkült felnőtté. Legutóbbi elbeszéléseiben hangot kap már az az írói kétely is, hogy a látszólag sikeres életpályák mögött van-e kellő erkölcsi fedezet. Akszjanov már nem biztos abban, hogy az élet produkálta minden kérdésre lehet-e egyszerű és egyértelmű választ adni. Mind gyakrabban átsüt az elbeszélések szövetén az író szomorú tanácstalansága.

1962-ben a Voproszi Literaturi c. folyóirat körkérdésére ezt a választ adta az író: „Továbbra is érdekel a mai fiatalság jellemének alakulása, de az utóbbi időben különösen vonz annak a folyamatnak az ábrázolása is, amely végbemegy a már érett emberek lelkében.” Az előbbi jól példázzák az olasz elbeszélései, mint a *Félúton a hold felé* (На пути к луне), az *Apu olvasd össze* (Папа, сложи!) és a *Környezetváltozás* (Перемена образа жизни), az utóbbit legsikeresebben *A vadóc* (Дурак) fejezi ki.

A *Félúton a hold felé* főhőse Kirpicsenkó, a dolgos, egyszerű, de műveletlen fiú, aki éppen szabadságra utazik. Örül, mikor egyik munkatársa, Banyin, Habarovszkba invitálja egy kis pikáns kalandra. Amint látja, hogy Banyin húgának kegyeit komolyabb következmények nélkül tovább nem élvezheti, kerekét old, s felül a moszkvai járatra. A repülőn megtetszik neki Tánya, a szemrevaló stewardess, szerelem ébred benne, s a kedves lánnyal való találkozás reményében egész szabadságát azzal tölti, hogy Moszkva és Habarovszk között utazgat. Csak a legutolsó napon látja meg ismét Tatyjánát, mikor pénze már elfogyott, s indult vissza munkahelyére. Útközben azon morfondírozott, hogy a stewardess kedvéért tett utazgatásokkal már félúton lenne a hold felé.

Valerij Kirpicsenkó, a fiatal „belevaló” sofőr, bár már több helyen dolgozott, sokat látott és tapasztalt, mindig csak az élet sikamlós felületén cikázott. Nincsenek komolyabb igényei, kielégíti a munka utáni könnyű fejsúlyú szórakozás. A durva, műveletlen, testi erejében bízó „ki, ha én nem” legények típusából való, akit a hirtelen jött érzelm váratlanul megfogott. A Tányával történt találkozás kibillentette hetyke egyensúlyából. az élet másképpen kezdett vibrálni körülötte, mint azelőtt szokott. Megpróbált gondolkodni, amit ezelőtt meg sem kísérelt, s öntudatlanul is egy másfajta élet igénye ébredt benne.

Az író a csábításoknak továbbra is kitett Kirpicsenkóban meg tudja láttatni azokat az új vonásokat, amelyek a váratlanul rátört szerelem hatása alatt sarjadzottak ki. Akszjonov csak a megszokott, s a szabadsága kezdetén remélt szituációkat ismételvegi hőse számára, aki egyre inkább menekül a ráváró, sokatígérő „kiruccanások” elől, hogy teljesen új érzelmének, s a szeretett lány megtalálásának szentelhesse veszedelmesen fo-

gyatkozó szabad idejét. Ezzel a módszerrel érzékelteti finoman az író a fiatalemberben felbuzgó újszerű vágyat.

Akszjonov fő figyelme Kirpicsenkóra összpontosul, s a többi figurát, köztük Tányát is csak annyira szerepelteti, amennyire a főhős motiválása ezt megkívánja. Éppen ezért néhány szovjet kritikus azon a véleményen van, hogy a fiatal sofőr hirtelen megváltozása művészileg nem egészen megalapozott, hiszen a lányt alig ismerte, csak felvillant előtte, s a stewardessről is alig tudunk meg valamit.

Az elbeszélés lendületes sodrású történetével, tipikusan mai hősével mindenképpen figyelmet érdemel. Az ide-oda utazgatás, amelynek matematikai összegével a főhős már félúton lenne a hold felé, jelképes értelmű. Egy olyan nemzedékről beszél, amely már sok rossz szokását levetkőzte, s megtette a félutat a szputnyik-korszak felé.

„Az író maga is szinte ars poetica-szerűen vállalja, hogy a mai élet sztereotip szinterein — büfében, stadionok lelátóan, könyvtárakban — folyó beszélgetéseknek valóságos magnetofon-szalagja legyen. Az *Apu olvasd össze* nem utolsósorban erről az oldaláról is figyelmet érdemel, érdemes megfigyelni, hogyan sorakoznak Akszjonovnál is, másoknál is, egymás mellé a hétköznapi élet tárgyi elemei: a sör- és cigarettamárkák, népszerű filmcímek, közös élményt nyújtó események.” [4]

Az *Apu olvasd össze* Szergejnek, a hajdan nagy reményekre jogosító futballistának egy vasárnapját meséli el. A fiú korán nősült, kislánya Olga 6 éves. Szergej már barátai között sem érzi olyan jól magát, mint régebben. E vasárnapon, miközben Olgával sétálgat, először hasít belé a gondolat, hogy tovább kellett volna tanulnia, lépést tartani a tudományos fokozatra készülő feleségével. Ekkor döbben rá elmulasztott lehetőségeire, a féltékenység is belemar, hirtelen elbizonytalanodik. Életét kuszálnak, elhibázzottnak érzi, nem kívánczik már barátai után sem a stadionba.

A mű főhőse, a harmincadik évéből kilépő esztergályos, aki a körülmények sajátos összejátékszása folytán váratlanul megérti, hogy sok minden fontosat és nemeset elszalasztott életéből. Rájön arra, hogy nem lehet a végletekig a barátokkal iszogatni, s időt űzve diskurálni, hanem változni, alakulni kell az élet szabta fokozódó igényekkel egyetemben. Eddig mesterségesen elzárkózott az élet azon tényei elől, amelyek nagyobb izgalmakkal járhatnak, s többet vagy mást követelhettek volna tőle. Régi, kedves, sikerrel teli élményeiből élt, de az ominózus vasárnap, a külső szemlélő számára talán jelentéktelennek tűnő, de számára nagyon is fontos eseményei felizgatják, s eddigi langyos, izgalommentes, mesterségesen védett élete összeomlik. Míg a *Félúton a hold felé* hősének, Valerij Kirpicsenkónak, pálfordulását a rázúdult szerelem, a boldogság lehetőségének váratlan felvillanása motiválja, addig Szergejnél ugyanezt a hatást az váltja ki, hogy hirtelen megérzi, milyen ingatag és mulékony mindaz, amit eddig öröknek hitt: a családja, a munkája, a barátai, a lelki nyugalma, hite abban, hogy ami történik, az úgy jó, ahogy van. Véget ért az ifjúság gondtalansága, lezárult egy korszak, és az élet nekiszegzi a kegyetlen kérdést: És aztán mi lesz? Persze el lehet odázni a választ, meg lehet nyugtatni egy időre a felizgatott lelkeket, lehet hazudni önmagunknak, ahogy Szergej és Kirpicsenkó is teszi. De a kérdés ott ég a szívükben és kínozza

őket. És ebben a helyzetben a harmincéves, hetyke akszjonovi hősök, ezek a sok mindent látott fiúk gyengének bizonyulnak. Az író nem ítéli el őket, hanem erkölcsi lehetőségeiket kutatja, s azt, mennyiben korlátozottak ezek a lehetőségek, és mennyire függ az egyén akaratától a változtatás vagy a változás.

Objektíve ítélve, a figurák lehetőségei korlátozottak, mindez azonban nem mond ellent annak, hogy a jellemek adott helyzetben mégis tipikusak lehetnek. Az egészséges életfelfogás elvetése nem csupán egyedi jelenség lehet. Hiánya oda vezethet, hogy a cselekedet már nem belső motivációból fakad. A véletlen hatás véletlen cselekvést eredményezhet. Akszjonov arra törekszik, hogy e jelenség pszichológiai realitását elemezze, hogy ráirányítsa az olvasó figyelmét.

Kellemes, helyenként franciás hangvételű történetet rajzol Akszjonov a *Környezetváltozás* c. elbeszélésében. A fiatal tervezőmérnök, Grisa, életéből ragad ki pár jelentős mozzanatot, aki az év fáradalmait pihenni ki Gagrában, egyúttal Vera elől szökik, akit érzése szerint már régen feleségül kellett volna vennie. A lány utána megy, majd egy hangulatos este után Grisa ismét menekülni próbál „végzete” elől, de Vera utoléri, és maradnak.

Ez az elbeszélés is egy fontos döntés előtt álló ifjú embert állít a középpontba, aki érzi, hogy cselekednie kell, mégis ösztönszerűleg húzódik a végső lépés megtételétől. Ez a téma gyakori és közismert, s a világirodalomban számos szellemes tálalásban élvezhettük már. Akszjonov azt a pillanatot ragadja meg, s ábrázolja kellő művészi hitellel, amikor a mérnök érzi, sőt tudja, hogy ideje megnősülni, mégis előző megrögzött életformáját féltve, s kételkedve a lassan tovább már nem húzható döntése helyességében, megpróbál újra s újra haladékokat kapni. Az író pár kiragadott, mozaikszerű képből élvezetesen állítja elélné a vajúdó férfi figuráját.

Akszjonov egyik legremekebb írásának *A vadóc*-ot tartják (megjelent „Jeszke” címmel is), amelynek súlyos kérdései csak közvetve tartoznak nemzedékéhez. Rendkívül figyelemre méltó, hogy éppen a fiatalok irodalmi szószólója eleveníti fel azokat ilyen kitűnő átélő erővel.

Az elbeszélés főhőse Pável Zbajkov, aki több évtizedes távollét után hazalátogat szülőfalujába. 64 éves múlt, és az eltelt időszakba minden belezsúfolódott, amit egy, az életből a lehető legnagyobb részt vállaló ember átélhetett. A faluban újra találkozik egykori iskolatársával, „Vadóc”-cal, aki most éppúgy mint gyermekkorában, elzárkózik az élettől, az emberektől, csak tétován szemlélődik és furcsa „örökmozgó” masinát fabrikál. Zbajkov mindezt ismételten látva, végigmereng viharos életén. „Megrázkódtam, amint egy pillanatra a helyébe képzeltem magam. Ha akkor nem megyek el puskával a kezemben a faluból, ha nem hánykódom kiütéses tifuszban, nem szónokolok emelvényekről, nem járok Fordkocsin, ha nem nősültem volna háromszor, ha nem vertek volna az NKVD nyomozói, ha nem fagyoskodtam volna a fakitermelésen, ha nem az én hatvannégy évemet éltem volna, hanem itt ülök esténként figyelve a felhők vonulását, az eltéved járókelőket, meg a hazatérő jószágot!... Hogyha az életemet nem az eszmének, hanem csak afféle szemlélődésnek szenteltem! Nem, nem, bocsássanak meg! Természetesen mindenki a maga életét

éli, de nekem az enyém, nekem az én életem kellett, a mindig lángoló élet.” [5]

Az író a kétfajta életszemléletet veti össze; a mindig harcoló, mindent vállaló, a szebb holnapért merészen kockáztató, az elbukásban is az újra-kezdést álmódó életfelfogást állítja szembe a passzív szemlélődéssel, a megbújó kisszerűséggel. Akszjonov egyértelműen dönt Zbajkov életszemlélete mellett.

A főhős életéből csak a hazafelé utazást és a falujában töltött rövid időt ábrázolja közvetlenül az író, a regényes múlt főbb állomásai csak fel-felvillannak a megfáradt Zbajkov tudatában. Emlékeiben elmerengve újra-éli egykori felemelően veszedelmes s mégis egész életét bearanyozó történéseket. Sikert és bukást összevetve elégedett életével, s bármikor kész lenne ugyanúgy újrakezdeni. Ez ritkán adatik meg az embernek.

Sok szép részlet, ügyesen megkomponált kép van az elbeszélésben, talán a szutykos marhavagonban, eltetvesedett harcosok (köztük Zbajkov is) között utazó szép katonalány rajza a legremekebb, aki míg a katonák szunnyadnak, óvatosan és szemérmesen tetvéskedik, bájta és durvaságot, erotikát és nőiességet olvasztva egygké. A *vadóc* a téma megragadásával a főhős attitűdjét kidomborító mozzanatok művészi összeillesztésével, gördülékeny nyelvezetével kétségkívül Akszjonov írói tehetségét bizonyítja.

A *vadóc*-ban s más elbeszéléseiben, mint a *Győzelem* (Победа) vagy a *Kosárlabda szerelmeszi* (Любителям баскетбола) egyre gyakrabban szerepelnek fantasztikus epizódok beágyazva a teljesen valós, életszerű környezetbe. Az író mintegy kevesli a reális ábrázolásmód lehetőségeit, és ezért a fantaszikumok segítségével hőseit egy kigondolt szituációban is tovább vizsgálja, s éppen az abszurd ötletek segítségével próbál kulcsot találni jellemükhöz. Ez a módszer nem új a világirodalomban, példák hosszú sorát lehetne említeni Apuleius *Aranyszamara*-tól egészen Bulgakov *A mester és Margarita*-jáig. Akszjonov is nagyon ügyesen kísérletezik e módszerrel.

A modern, asszociációs szerkesztés szellemes megoldásával próbálkozik az író a *Győzelem* c. írásában. A vonaton a nagymester sakkjátszmába kezd G. O.-val, aki felismerte a bajnokot. G. O. agresszív nyerni-akarása, óriási becsvágya különös képzettársításokra készíti a mestert. A sokktáblát szinte az életbe helyezi és a figurák mozgásában víziókat lát, életének korábbi sorsdöntő pillanatait. Az apai ház, a szerelem, a háborús évek elevenednek meg előtte. A remiszccenciákban elmerengő mester veszít a dilettánszal szemben.

Az elbeszélés jelképes értelmű. A sakktábla 64 fehér-fekete kockája az életet szimbolizálja, amelyben a jó és a rossz örökös harcban áll. A mester, aki a jót, a nemeset képviseli, elmereng, nem figyel, s ez elég ahhoz, hogy G. O. a rossz, az aljas szimbóluma, azonnal támadjon és felülkerekedjen. A jó és rossz allegorikus szembeállítás a további asszociációk forrásává válik, egészen a legmerészebb áttételekig.

Akszjonov eddigi munkásságában szinte egyedülálló helyet foglal el az *Álmokkal és túlzásokkal vegyes történet* című nagyszabású novellája, amely talán már túl is női e műfaj kereteit. A mű röviden ekkép foglalható össze; Vlagyimir Tyeleszkopov, a jókedélyű sofőr a városba indult,

hogy viasszaszállítsa az üres hordókat. Alkalmi útítársakat is visz magával, Gleb Susztyikovot, a bohém tengerészt, Afanaszjevics Drozsinyint, a választékosan öltözködő, kis latin-amerikai ország „Haligália” tudós szakértőjét, az öreg Mocsenkint, az örök „feljelentgetőt” és Irina Szeleznyova tanárnőt, aki üdülni készül, hogy az unalmas vidéki élet után végre vérbeli tengerparti kalandokban kamatoztassa szerségét. A teherautó utasai útközben fantasztikus eseményekben bővelkedő álmokat látnak, amelyek áttételesen valamiféle kapcsolatban vannak a hősök előző életével. Az álmokban van egy közös vonás, hogy mindegyikben szerepel a Jó Ember, aki várja őket. A végén közös álmot látnak, amelyben ismét feltűnik a Jó Ember. A fantasztikus és abszurd elemek már jóval korábban is fellelhetők voltak Akszjonov műveiben, de ilyen nagy mennyiségben és bonyolult kölcsönhatásban először ebben az írásban jelentkeztek. Az író azt akarta kifejezni, hogy a közös cél hiánya szétválasztja, elidegeníti az embereket egymástól. A hordók mintegy az egyesülés, együvé tartozás testet öltött szimbólumává válnak, s azt is jelentik, hogy mindazt, ami szükségtelen, egoista, rossz az emberben, azt le kell küzdeni, hogy valóban ember legyen. Vagyis arról szól a mű — többszörösen allegorizált formában —, hogyan szabadulhat meg az egyén a benne levő alantas, hozzá méltatlan tulajdonságoktól, hogyan győzheti le tudata gyengeségeit. Törekedni kell az erkölcsi ideál felé, amely a Jó Ember alakjában öltött testet.

Az elbeszélés tele van finom szatirikus utalásokkal, többek között „Haligalia” egyetlen szakértőjének karikírozott megformálása, és groteszk fordulatokkal, mint a lezuhant repülőgép teherautóval való vonszolása. A fantasztikum és groteszk azonban Akszjonovnál nem ok, hanem következmény, nem alap gondolat, hanem annak közvetett megtestesítése. A fantasztikum többségében a szellemi erőfeszítések materializált megjelenítése.

Az *Álmokkal és túlzásokkal vegyes történet* az író felfokozott művészi erőfeszítései ellenére is, éppen a túlzott szimbolizálás, az allegorikus képek sűrített felsorakoztatása következtében itt-ott a mesterkélttség érzését kelti, s néha vontatottnak, egyhelyben topogónak tűnik. A jelképek hosszú sora helyenként nehezíti az írói gondolatok tökéletes megértését, pontosabb interpretálását.

A novellista Akszjonovról rajzolt korántsem teljes írói képhez feltétlenül hozzá kívánczok — ha csak címszerű felsorolásban is — néhány olyan jellegzetes és érdekes elbeszélés felemlítése, mint a *Kár, hogy nem volt ott velünk* (Жаль, что Вас не было с нами), amely a bohém, állástalan színész, Misa Korzinkin, magáralátalását s az életbe való komoly beilleszkedését ábrázolja finom humorral, megértő együttérzéssel, *Abramavili, a helybeli huligán* (Местный хулиган Абрамашвили), amely a fiatal csónakos első valódi szerelmi kalandját és érzelmi következményeit mutatja be könnyed hangon, s mégis érzékeltetve a fiatal fiúban felkavart lelki vihart, vagy *Cet, a valóáglakkozó* (Маленький Кит, лакировщик действительности), amelyben az író egy sejtelmes, megejtendő telefonhívás kapcsán ismét allegorikus megoldáshoz folyamodik.

Nagyon jól példázzák Akszjonov novellaíró művészetének egyes állomásait a *Háborús uzonnák* (Завтраки 43-го года), *Katapult* (Катапульта) és a *Meglepetések* (Сюрпризы) című elbeszélések is. A *téren és a folyón túl*

(На площади и за рекой) c. novellája életkép a háború utolsó napjáról. Bár e szomorú korszak elég távol áll tőle — akkor még csak 10—13 éves volt — mégis a háború elég emlékezetes maradt Akszjonov nemzedékének is.

A felsoroltakon kívül Akszjonov még jó néhány elbeszélést alkotott, de azok a tematika, az írói megoldások és a művészi ábrázolásmód tekintetében legtöbbször az elemzett művekhez hasonlóak, illetve nagyon közel állnak hozzájuk.

III.

Akszjonov elbeszéléseinek a középpontjában, bármilyen eseményt, színteret is ábrázolnak, mindig izgalmas lelki folyamatok, közismert emberi gondok, nehéz döntések vagy éppen boldog pillanatok állnak. A főhőse legtöbbször a küzdő, vajdó, a váratlan eseményektől összekuszált jelenben gyakran bizonytalankodó, máskor magára találó kortárs, akinek az íróval „azonos a vérképlete”. Legtöbbször elkerüli a könnyedebb, happy end-es megoldást, s sokszor ott fejezi be novelláit, ahol hőse felismeri előbbi életének tévedéseit, magára erőszakolt nemtörődömségének tarthatatlanságát és gondolatban már döntött amellett, hogy életén változtatni fog.

Elbeszéléseiben kevés a leírás, a szép jelenetek ismétlődő sorjázdtatása, s figurái röviden is csak annyit érintkeznek egymással, amennyit az események kibontása feltétlenül megkíván. A tájleírást — amely általában az orosz próza egyik ékessége, s a fiatalabb nemzedék tagjai is, főleg Jurij Kazakov, művészen alkalmaznak — a minimumra csökkenti. Hősei nem gyönyörködnek hosszasan a sokszínű természetben, csak a rohanó városi ember szemével nézik.

Akszjonov nyelve kimondottan modern. Erős mértékben használja az ifjúság körében jelentősen elburjánzott zsargont, sőt sokszor — a pontosabb jellemzés céljából — beleszó figurái nyelvébe egészen különleges jasszkifejezéseket is. A fura szókapcsolatok néha nehezítik a megértést, de feltétlenül élénkítik a cselekményt, színesítik az író stílusát. Akszjonov általában nem viszi túlzásba a nyelvi „modernizmusokat”. Egykor tréfásan azt mondták az íróról, hogy 1963-as írásaiban a 64-es Moszkva nyelvében beszél.

Akszjonov elbeszélései erényeikkel és hibáikkal együtt a modern szovjet irodalom tipikus jelenségei. Az akszjonovi novellisztika fejlődése nem csupán önmagában érdekes, hanem azért is, mert lényeges jegyeiben tükrözi egy egész nemzedék irodalmát. Kezdetben ennek az irodalomnak a hőse, tipikus jelensége a lázadó, elégedetlen fiatal. Ez a tendencia a későbbiek folyamán egyre inkább háttérbe szorul és előtérbe kerül az élet pozitív alapjainak a keresése és igenlése. Természetesen ezt nem lehet egységes folyamatnak felfogni, hiszen a fiatalok prózája rendkívül sokoldalú és különböző, problematika és stílus úgyszintén eszmei-művészi törekvések szempontjából is.

Vaszilij Akszjonov kétséggel — hiszen írásaival bizonyította már — a negyedik nemzedék egyik nagyon tehetséges és ígéretes képviselője, akitől még nagyon sokat várnak olvasók és kritikusok egyaránt.

J E G Y Z E T E K

- [1] Ferenczi László: Akszjonov. Az új szovjet irodalom. Bp. 1967. Gondolat Kiadó.
- [2] Kardos László: Közel és távol. Irodalmi tanulmányok. Bp. 1966. Magvető Kiadó.
- [3] Kardos László: Közel és távol. Irodalmi tanulmányok. Bp. 1966. Magvető Kiadó.
- [4] Kilátó (21 mai szovjet novella). Bp. 1964. Elbert János előszava.
- [5] Vaszilij Akszjonov: A vadóc. c. elbeszélés (26. old.). A vadóc (szovjet írók új elbeszélései) c. kötetből. Bp. 1965. Európa Kiadó.

I R O D A L O M

1. Ф. Кузнецов: Каким быть...? Литературная Газета, 14. VII. 1960 г.
2. А. Киреева: За место в строю. Смена, 1961, № 9, стр.: 30—31
3. Ю. Бондарев: Поиски семнадцатилетних. Литературная Газета, 29. VII. 1961 г.
4. Ю. Идашкин: Об исканиях и правде жизни. Октябрь 1962, № 3, стр.: 194—199
5. Е. Осетров: Дарование и игра. Литературная Газета, 9. II. 1963 г.
6. Л. Аннинский: Реальность прозы. Дон, 1964, № 3, стр.: 152—158
7. В. Баранов: В глубь океана. Урал, 1964, № 5, стр.: 163—179
8. Л. Крячко: Поистине — пора. Москва, 1964, № 9, стр.: 213—215
9. А. Дымшид: И впрямь — пора. Литературная Россия, 20. VIII. 1965 г. стр.: 10—11
10. Л. Жак: Покоя не будет. Знамя, 1965, кн. I, стр.: 229—231
11. Н. Полченова: Современность и „Современник“. Театральная Жизнь, 1965, № 24, стр.: 20
12. Л. Аннинский: Идеи и люди. Юность, 1965, № 11, стр.: 72—74
13. В. Кардин: После первого десятилетия. Театр, 1966, № 4, стр.: 27—28
14. А. Макаров: Через пять лет. (Идеи и образы В. Аксёнова). Знамя, 1966, кн. 7, стр.: 201—219
к. н. 8, стр.: 217—227
15. Ю. Максимов: Об историзме подлинном и мнимом. Волга, 1966, № 9, стр.: 126—141
16. А. Ананьева: Преувеличение чувств. Сибирские огни, 1966, № 2, стр.: 169—176
17. И. Мотяшов: Уроки одной победы. Москва, 1967, № 3, стр.: 201—209
18. Ф. Светов: О молодом герое. Новый Мир, 1967, № 5, стр.: 218—232
19. Г. Бровман: Воплощение жизни или литературная игра? Литературная Россия, 24. V. 1968 г. стр.: 8—9
20. А. Ланшиков: „Исповедальная“ проза и её герой. Октябрь, 1968, № 1, стр.: 188—206
21. С. Рассадин: Шестеро в кузове не считая бочкотары. Вопросы литературы, 1968, № 10, стр.: 93—115
22. Е. Сидоров: На пути к Хорошему Человеку. Юность, 1968, № 3, стр.: 63—64
23. Л. Антопольский: Корни человека. Юность, 1969, № 1, стр.: 67—70

WASILIJ AKSJONOW UND SEINE NOVELLEN

DR. JOSEF HEKLI

Zusammenfassung

Wasilij Aksjonow ist einer der talentvollen und typischen Vertreter der sogenannten vierten Generation. Seine ersten Erzählungen sind im Jahre 1959 erschienen.

In dieser Arbeit werden die bedeutensten und interessantesten Novellen von Wasilij Aksjonow ausführlich analysiert.

Der Schriftsteller hat seine ersten Erfolge mit Romanen erreicht wie „Коллеги“ und „Звёздный билет“. Später hat er noch einen bemerkenswerten Roman unter dem Titel „Пора, мой друг, пора“ geschrieben.

Wasilij Aksjonow ist auch als Theaterdichter bekannt.

Das wahre, typische Aksjonows-Talent ist in seinen Erzählungen zu beobachten. Im Zentrum seiner Aufmerksamkeit stehen die moralischen Fragen und Wendepunkte des Lebens seiner Zeitgenossen. Seine Novellen sind scharf problematisch. Der zentrale Held in der Mehrheit seiner Werke ist der junge Mann, der selbständig in Mannigfaltigkeit von Situationen und Ereignissen, zwischen wirklichen und falschen menschlichen Werten der Welt sich orientieren will, zum Beispiel in Novellen „На полпути к луне“, „Папа, сложи!“, „Перемена образа жизни“ und anderen.

In einigen seiner Erzählungen sind phantastische Elemente parallel mit realistischer Beschreibung zu finden. Dies beweisen die folgenden Erzählungen: „Победа“ „Любителям баскетбола“ und andere.

Eine der besten Novellen von Wasilij Aksjonow ist „Дикой“, in der Schriftsteller zwei Leben, zwei Lebensauffassungen vergleichend, einander gegenüberstellt. Der Lebenslauf des Haupthelden, der von Schwierigkeiten und Kämpfen erfüllt ist, wird von Schriftsteller für richtig gehalten.

Die komplizierteste Novelle von Wasilij Aksjonov ist bisher die „Затоваренная бочковода“, in der die allegorisierte Welt und phantastische Momente dominieren, machen es schwierig, dieses Werk zu verstehen und setzen das künstlerische Niveau der Novelle etwas herab.

Die Sprache seiner Novellen ist ganz modern. Der Schriftsteller gebraucht manchmal auch sehr seltsame Jargonausdrücke, die hauptsächlich seinen Stil beleben.

Über Aksjonows Werke entstehen oft heftige Diskussionen, die beweisen, dass der begabte und bemerkenswerte Vertreter der sowjetischen Gegenwartsliteratur immer etwas wichtiges und interessantes über seine Zeitgenossen sagen kann.

Der Schriftsteller steht in der Blüte seiner Schaffenskraft und der Leser erwartet von ihm noch weitere, inhaltsreiche Werke.

Василий Аксёнов и его рассказы

Д-Р ИОСИФ ХЕКЛИ

В. Аксёнов является талантливым и типичным представителем т. н. четвёртого поколения. Его вступление в литературу — в самом конце 50-ых годов — произошло тогда, когда процесс ликвидации культа личности и его последствий особенно сильно влиял на все области жизни.

Первые же рассказы В. Аксёнова, вышедшие из печати, привлекли к себе внимание читателей тонкими наблюдениями над жизнью и судьбами людей того поколения, с которым, по словам писателя, у него „одна формула крови“.

В. Аксёнов является автором нескольких очень интересных романов, таких, как „Коллеги“, „Звёздный билет“, „Пора, мой друг, пора“, вызвавших в своё время живой отклик критиков.

Молодой писатель проявил свои способности и в драматургии. Долгое время шла на сцене московского „Современника“ его пьеса „Всегда в продаже“. Однако подлинного художественного успеха В. Аксёнов добился не столько в романах и в драматических произведениях, сколько в рассказах.

Рассказы его остро проблемны. Центральный герой большинства аксёновских новелл, молодой человек, современник автора, стремящийся самостоятельно ориентироваться в этом большом мире среди многообразия ситуаций, событий, истинных и ложных человеческих ценностей. Таковы рассказы: „На полпути к луне“, „Папа, сложи!“, „Перемена образа жизни“ и другие.

В более поздних произведениях В. Аксёнова всё чаще появляются фантастические и абсурдные элементы, соседствуя с реалистическим описанием. В. Аксёнов словно ощущает недостаточную обзорность реальности и вдруг на крыльях фантастического вымысла переносит своих героев в условную ситуацию, где всё становится проявленным, осуществляется невозможное, обретает смысл случайное. Этот приём использован им во многих рассказах, в таких, как „Победа“, „Любителям баскетбола“, „Дикой“.

„Дикой“ — один из лучших рассказов В. Аксёнова, в котором на противопоставлении двух, совсем несхожих друг с другом судеб он одобряет жизненный путь Збой-

кова, полный борьбы, страдания, порыва, беспокойства, но в конечном счёте честный и человеческий.

Свои излюбленные и типичные темы новеллист раскрывает и в ряде других рассказов: „Катапульта“, „Маленький кит, лакировщик действительности“, Местный хулиган Абрамашвили“ и другие.

Самое сложное произведение В. Аксёнова „Затоваренная бочкотара“, в котором слишком аллегоризованный мир и фантастические моменты затрудняют понимание и снижают до некоторой степени, художественную ценность повести.

Если в своих романах В. Аксёнов разрешает себе то чисто беллетристические, то развлекательные эпизоды, поддерживающие напряжённую динамику сюжета, то в рассказах он становится лаконичным, целенаправленным.

Постоянный интерес к произведениям В. Аксёнова, бурные споры которые разворачиваются вокруг них, свидетельствуют о том, что творчество талантливого писателя всегда отражает волнующие актуальные проблемы современности.